

nagyvakációban is. Akkor addig maradunk otthon, ameddig akarunk. De most, ilyenkor, karácsonykor, ha csak egy éjszákára is, mégis szentebb ez a találkozás! Ez a szeretet, a családi szeretet, együvértartozás ünnepe. Együtt van ilyenkor a család: apa, anya és a gyermekek.

Ha máskor eszembe  
Sohsem is jutnának:  
Karácsony estéjén  
Örökké áldanám,  
Az édesapámat,  
Az édesanyámat!

Miért mondja, hogy „Örökké áldanám az édesapámat, az édesanyámat!” Máskor nem szereti őket? Igen, de ilyenkor mégis melegebben érződik a családi szeretet, béke, édes együvértartozás érzése.

Ránkcsöngettek. Várok még egy darabig, amíg megüli a lelkeket a költemény hangulata, aztán szó nélkül kilépek az osztályból.

Érzem, tudom, ma megnyitlak előttem a gyermek-lelkek, ma egyek voltunk a szeretetben...

## **Természeti- és gazdasági ismeretek**

### **V.—VI. OSZTÁLY.**

#### **Hogyan készül a vászon?**

A tanítás anyaga: A rostokat adó növények, fonál- és vászonkészítés.

Nevelési cél: A háziipar iránti érdeklődés felkeltése.

I. Előkészítés. Szedjük szét ezt a darab vásznat. Mit látunk? (Hosszanti és keresztfonalakból van összeszöve). Csavarjunk szét egy fonalkát! Mit tapasztalunk? (Finom szálakra, rostokra bomlik szét). Csavarjuk szét ezt a zsineget! (Ez is szétmegy). Miben különböznek szálai a vászonétól? (Ennek durvábbak rostjai, vastagabbak). A vásznat tehát miből szövik? (A vásznat fonalakból szövik). Miből fonják a fonalat? (Rostokból). Honnan szerzik a rostokat? (Vannak olyan növények, amelyeknek anyagát erre használják).

b) Célkitűzés. Beszéljünk ma arról, milyen növények adják a rostot, s hogyan készítik a vásznat?

II. Tárgyalás. A gyermekek tapasztalatainak alapján vagy szemléltetés révén rávezetjük a tanulókat a következőkre. A zsineg (spárga) durva fonala kender rostjaiból készül. A kender idegen világrészeken (Indiában) vadon is terem. Az emberek már nagyon régen észrevették, hogy ha az érett és jól megszáradt kendert összetördelik, belőle pozdorja hull ki s vastag, erős szálak maradnak vissza. E szálakból ujjaink kö-

zött erős fonalat sodorhatunk. (Szemléltetés). Ezek tulajdonsága miatt mezőkön, művelt földeken termelni kezdték. Hazánkban az Alföldön a porhanyós és televényes talajon jól tenyészik, csak nem szabad frissen trágyázott földbe vetni. A növény gyorsan fejlődik és sokszor 3 méter magasra is megnő. Juliusban már virágzik. Virágjai disztelenek, hiányosak. Az egyik növényen csak porzós, a másikon pedig csak termős virágok láthatók. Az ilyen növényt kétlaki növénynek nevezzük. A virágos kendert már juliusban, a magvast pedig csak szeptemberben tépik ki a földből (nyüvik). A magvas kenderből kiverik a magvakat s egy részét vetésre szánják, a többiből pedig olajat sajtolnak. Az olajból szappant lehet főzni. (Szemléltetés). A kendermagot nagyon szeretik a kalitkában tartott madárkák is, de megeszik a télen át itt maradó s éhező madárkák is, különösen a gyümölcsfákat tisztogató cinegék kedvelik finom csemege gyanánt. Azért télen, amikor szegénykék nem tudják megszerezni eledelüket a nagy hidegben, szórjunk számukra kendermagot. Még jobb, ha a magvakat megolvasztott faggyuval keverjük s melegben famélyedésbe, ágak tövébe öntjük. A faggyu megmerevedik, rátapad a fára, s a cinegék a magvakkal együtt lecsipkedik. Hálások lesznek érte, nyáron is a kertben maradnak s állandóan tisztogatják gyümölcsfaínkat.

b) Dunántul, Erdélyben s a Felvidéken a finom fonalt lent szokták termelni. A len ugyanis az előázsiai hegyvidékről került hozzánk, tehát kedveli a dombvidékeket s a nyirkos éghajlatot. A lent sűrűn vetjük, mert így a szára nem ágazhat el s fonala finomabb lesz. Virágai nagyon szép égkék színűek. Sziromlevelei éjjelre becsukódnak, hogy a porzókat és a termőt megvédjék a nedvességtől. A megérett toktermésben 8—10 fényes, lapos, olajos magot találunk. (Szemléltetés). A megérett lent szintén kitépik (nyüvik), s a magvakat kiverik. A magvakból olajat sajtolnak (szemléltetés) s a kisajtolás után visszamaradó növényi részekből olajos pogácsát készítenek. Állatok takarmányozására kitűnő. A lenolajat világításra, de különösen festékek készítésére használják. Főzéssel a lenolajból lenolajfirnisz készül, ezt az asztalosok s festők használják fel. Gyurjunk össze lenolajfirniszsel krétaport (szemléltetés). Így kapjuk az üvegesek ragasztóját (kitt). Keverjünk össze lenolajfirniszt korommal (szemléltetés). Így kapjuk a nyomdafestéket.

2. A kinyűtt kendert, lent kévékbe kötik s mesterségesen készült, nem mély vizű áztatókban 5—10 napig áztatják. Ezen idő alatt a rostokat összekötő enyvszerű anyag kioldódik, kiugozódik. Áztatás után a szabadban vékonyan a napra teregetik ki, hogy megszáradjon. Majd ismét kévékbe kötik és hazaviszik. Ott aztán az e célra szolgáló, házilag is elkészíthető



egyszerű gépekkel (rajz, vagy eredeti példány szemléltetése) törlik, tilolják, hogy így a belső fásrészeket (pozdorját) eltávolítsák és kitisztítják. A végleges tisztítás az ugynevezett gerebenen történik (rajzszemléltetés).

A gereben szögei között való áthuzgálással, fésüléssel nemcsak tisztítjuk, hanem rendezzük és kisimitjük a szálakat. Így kapjuk a tiszta rostokat (szöszt). Munkaközben a gereben szögeiről leszedett durvább szálakat kócnak nevezzük. Belőle készül a zsineg (spárga) és a különböző kötelek (kötélgyártó). A finomabb rostokat (szöszt) kézzel (rokkán) vagy géppel fonalakká fonják.

Igy készül a cérna. A cernát a szövőgépeken párhuzamosan elrendezik és erre merőlegesen keresztbe egy másik fonállal összeszövik (csolnak). Így nyerik a vásznat.

A nyersvászon sárgaszínű, ezért fehéríteni kell. A fehérítés úgy történik, hogy a vásznat víz közelében több héten át napra teregtik ki s naponként többször megöntözik. A víz a napon elpárolog és lassan fehéríti a vásznat.

3. Manapság a legtöbb cérna, vászon a forró égőv alatti termesztett gyapot- vagy pamutcsérjéből készül (képszemléltetés). Ennek diónagyságu toktermésében több mag van, melyek sok, 5—6 cm hosszú gyapotszállal vannak ellátva. Hasonlót láthatunk június hónapban a mi fűzfáinkon és nyárfáinkon is, csak hogy ezek toktermése alig borsónagyságu s kevés és rövid szál van bennük.

A gyapotszálakat tisztítják, cernát fonnak belőlük, ezekből pedig vásznat és pamutszöveteket szőnek. Nagyon sok pamutot természetnek, azért olcsón is adják, de vászna nem olyan jó, mint a lenből készült. A pamutot vatta néven használják még paplanokba, gondosan tisztítottat pedig sebek bekötésére (szemléltetés).

4. A legfinomabb és könnyen mosható vászon a lenvászon (lenbatiszt). Jó és olcsó a pamutvászon; durva, de erős a kendervászon (vitorlavászon). A finomabb fehérnemű lenbatisztból készül, olcsóbb és jó a pamutvászonból készült is.

Szokás szőni úgy is, hogy az egyik fonál len vagy kender, a másik pamut. Az ilyen vászon nem olyan értékes, természetesen jóval olcsóbb is a tiszta len- vagy kendervászonnál. Felismerni úgy lehet, ha egy darab vásznat olajba mártunk s rövid idő múlva az olajat kicsavarjuk belőle. Ilyenkor az olaj a lenszálakat áttetszővé teszi, a pamutszálak viszont fehérén maradnak (kísérlet).

Hogy a vászon tiszta lenből vagy kenderből készült-e, vagy pamuttal van-e hamisítva, azt úgy is fel lehet ismerni. ha a vászonból néhány fonalat kihuzunk és hirtelen rántással elszakítjuk. Ha a szakadás helyén a szálak göndörödnek és szétfoszlanak, akkor pamutból vannak. A lenből és kenderből

való szálak nem göndörödnek, hanem simák, egyenesek maradnak (kísérlet).

A vászonneműt nem szabad sokáig hevertetni a ládákban, szekrényekben, mert igen könnyen romlik. A fehérneműt mindig felváltva kell hordani, jól kimosni és napon szárítani. Így fehérebb és tartósabb lesz.

5. Egyes községekben a gazdák kendert, lent termelnek. Az asszonyok a hosszú tél folyamán feldolgozzák, fonalat fonsak, vásznat szőnek, nyáron a napon megfehéritik. Ebből készítik fehérneműjüket, abroszokat, ruházatuk nagy részét.

A falusiak esténként összejönnek a **fonóba**, ott elbeszélgetnek, elszórakoznak, a nők fonnak, tehát hasznos munkát végeznek. Így fejlődött ki a **házi fonó- és szövőipar**, amely nemcsak az egyes családoknak, hanem az országra, annak közgazdaságára is igen hasznos. Nem kell a külföldről kész dolgokat drága pénzen behozni. Emellett a nép is tanul, fejleszti szépérzékét. Olyan szép dolgokat tudnak csinálni, hogy a külföld is szívesen vásárolja (kalotaszegi varrottas, halasi-, csetneki-, óhegyi csipke stb). Fájdalom, utjabban a házi szövő- és fonóiparral egyre kevesebben foglalkoznak.

**III. Összefoglalás.** A kender, len, gyapot, ipari fonálnövények. Feldolgozásukkal házi- és gyári ipar foglalkozik.

**Megbeszélés.** Községünkben milyen fonálnövényt termelnek? Milyen kézimunkát csinálnak a nők? Mi mindent lehet készíteni fonálnövényekből? Hogyan készül a kötél, a hal fogására alkalmas háló? Hogyan fonják a fonalat? Milyen a rokka, a szövőszék? Községünkben hol és hogyan fehéritik a vásznat? Beszélgessünk a házi fonó- és szövőeszközökről.

(A feketebetűs szavakat táblára írjuk tanítás közben).

## Történelem

### V.—VI. OSZTÁLY.

#### A legnagyobb magyar

**I. Előkészítés.** a) Számonkérés. Hazánk a napoleoni háborúk idején. Ki volt II. József utóda? Mi érdeme volt II. Lipótnak? (Az 1790—91-i országgyűlésen visszaállította a nemzet alkotmányát). Hogyan? (A nemzettel egyetértve törvénybe foglalta a kívánt alkotmányvédő biztosítékokat). Melyek voltak ezen alkotmányvédő biztosítékok? (Bár az 1723. évi törvények értelmében hazánkban mindig ugyanaz az uralkodó mint az osztrák örökös tartományokban, mégis Magyarország Ausztriától teljesen független ország. Semmiféle más népnek alávetve nincs és ezért saját törvényei és szokásai szerint kormányozandó. Az új király köteles magát hat hónapon belül megkoronáztatni és az országgyűlést minden harmadik évben össze-